

Program *Starszy Brat – Starsza Siostra* skierowany jest do dzieci znajdujących się w trudnej sytuacji życiowej. Pomocą im może służyć dorosły wolontariusz (czyli „starszy brat” lub „starsza siostra”), który co najmniej przez rok będzie opiekował się młodszym od siebie dzieckiem, dawał wzorce osobowe, wspierał je w nauce, spędzał z nim wolny czas, podnosił jego samoocenę. Program ma za zadanie tylko **uzupełniać i wspierać** działania rodziny, a nie zastępować ją. Dobór dzieci i wolontariuszy odbywa się więc przy akceptacji rodziny.

– Piotr Konczewski *Kiedy rozpoczynaliśmy ten program w Polsce, kraj obwieszony był plakata- mi „Palę, bo lubię”. Chcieliśmy wykorzystać to hasło zapraszając ludzi do robienia czegoś, co można naprawdę polubić – pomagania innym. Chcieliśmy, aby jego wezwanie było zachętą do życia pozytywnego, alternatywą dla ludzi mło- dych i starszych, sposobem życia, modą – życia nie tylko w świecie moich problemów i mojego „ja”, plakatów i walentynek, ale czegoś znacz- nie piękniejszego – służenia innym, tym dla któ- rych życie jest bardzo trudne.*

pracy pomagają dziecku w nauce, w rozwiązywa- niu codziennych problemów. Przynoszą nadzieję. „Duży” pomaga „Małemu”, silniejszy – słabsze- mu. Daje szanse na normalny rozwój.

Program wykorzystuje podejście „**kierowa- nia przypadkiem**”, które zaczyna się od wstęp- nego wywiadu z każdym dzieckiem i wolonta- riuszem, poprzez orientację i szkolenie, do utwo- rzenia związku, nadzorowania związku i wresz- cie zakończenia związku. Praca ta jest wykony- wana przez „kierującego przypadkiem”, który jest przeszkolony profesjonalnie do oceniania potrzeb

Starszy Brat – Starsza Siostra

Mira Prajsner

W ciągu ostatnich kilku miesięcy ożywiła się dyskusja na temat roli wolontariuszy w przedsięwzięciach służących zapobieganiu zagrożeniom społecznym oraz pomocy ludziom najbardziej potrzebującym. Stało się to głównie za sprawa przygotowywanej przez Sejm ustawy regulującej zasady funkcjonowania wolontariatu w Polsce. O wolontariu- szach słyszymy najczęściej przy okazji różnego rodzaju konfliktów zbrojnych oraz klęsk żywiołowych – to oni uczestni- czą w bezpośredniej pomocy uchodźcom i najbardziej poszkodowanym. Ich rola i miejsce okazuje się jednak znacząca nie tylko w tak spektakularnych sytuacjach. Dowodem na to jest program Starszy Brat – Starsza Siostra, którego idea oparta jest na wolontariacie i który z powodzeniem realizowany jest od lat w wielu miejscach na świecie.

Służba Starszy Brat – Starsza Siostra jest świad- czona dla dzieci w **Stanach Zjednoczonych od prawie 100 lat**. Zapoczątkowana została, dzięki wysiłkom pojedynczych ludzi, wykazujących troskę o dobro zagrożonych dzieci – dzieci, które sta- wały czoła wielu przeszkodom i groziło im, że nie będą mogły w pełni rozwinąć swoich możliwości. Dzisiaj w Stanach Zjednoczonych jest ponad 500 programów SBSS, angażujących ponad 125000 wolontariuszy. W połowie lat 40. XX wieku pro- gram rozpoczął działalność w Kanadzie i Japonii. Dzisiaj program rozwinął się w prawie dwunastu krajach Europy Środkowej i Wschodniej, jako efekt Programu Rozwoju Wolontariatu Instytutu Społecz- nictwa Otwartego.

Pierwszym krajem w Europie Środkowej i Wschodniej, który wprowadził program w 1995 r. była Litwa, następnie w 1996 r. Republika Czech. Ich sukces wykazał jak duże znaczenie w tej czę- ści Europy może mieć angażowanie wolontariu- szy świadczących pomoc przy rozwiązywaniu problemów społecznych. W Polsce program jest realizowany przez 56 ośrodków i objęto nim około 4000 dzieci. Jak pisze w pierwszym numerze Biu- letynu RAZEM krajowy koordynator programu

Misja programu

Program Starszy Brat/Starsza Siostra jest prostym pomysłem stworzenia relacji pomię- dzy dwiema osobami – jedną starszą niż dru- ga. Związek z troskliwą osobą dorosłą może pomóc młodemu człowiekowi przyswoić te do- bre nawyki, które umożliwią mu prowadzić zdrowe i produktywne życie: chęć do nauki, pozytywne postrzeżenie samego siebie i przy- szłości; pozytywne wartości takie jak troskli- wość, sprawiedliwość społeczna, uczciwość i odpowiedzialność; kompetencje społeczne: za- wieranie przyjaźni, planowanie, podejmowa- nie decyzji oraz przeciwstawianie się zacho- waniom negatywnym.

Program ma na celu dobro **dziecka**, respektu- jąc wolę jego **rodziców**, rodziny, chce przyjąć mu z pomocą, dając szansę na dłuższą (rok, dwa) opie- kę osoby dorosłej, która chce poświęcić mu część swojego czasu. Tworzenie takich par, wyszukiwa- nie dzieci, którym trzeba pomóc, rozmowy z ro- dzicami – jest celem Programu. Najważniejsze jest w nim dziecko – jego rodzina i jego przyszłość. **Wolontariusze** przeszkoleni i przygotowani do

dziecka. Kierujący przypadkiem określa przydat- ność wolontariusza jako „Starszego”, tworzy związek, który zaspokoi potrzeby dziecka, moty- wuje wolontariusza, wspiera i kieruje związkiem w czasie, i kiedy to konieczne, rozwiązuje go.

Kto uczestniczy w programie?

Uczestnikami programu są: **dziecko (czę- sto w odbiorze społecznym określane jako „trudne”), rodzina dziecka, wolontariusz oraz osoba kierująca przypadkiem**. Projekt obejmuje m.in. następujące kategorie dzieci:

- ☞ Rodzeństwo osób terminalnie chorych
- ☞ Dzieci z rodzin rozwiedzionych / wy- chowywane przez samotne matki
- ☞ Mające poważne niepowodzenia w szkole
- ☞ Osamotnione w grupie rówieśniczej
- ☞ Z niską samooceną
- ☞ Wychowujące się w trudnych warunkach rodzinnych i ekonomicznych
- ☞ Pozbawione wsparcia ze strony osób dorosłych
- ☞ Źle traktowane przez otoczenie pod względem emocjonalnym i/lub fizycznym.

Projekt jest formą wsparcia dla rodziny dziecka i nie ma charakteru programu terapeutycznego. Uczestniczący w nim wolontariusze deklarują różne rodzaje motywacji do pracy z dzieckiem. Najczęściej spotykane to: poczucie sprawiedliwości społecznej, chęć „spłaty długu”, identyfikacja z odbiorcami pomocy, skryte ambicje i marzenia, chęć zmiany i rozwinięcia swoich umiejętności, potrzeba uczestnictwa w czymś ważnym

Wyboru wolontariusza do udziału w programie dokonuje *kierujący przypadkiem*. Organizuje on wszelką pomoc dla *starszego brata/siostry* w postaci szkoleń, spotkań warsztatowych, grup wsparcia i monitoringu. Przy wyborze wolontariusza bierze pod uwagę: jego wiek (powinien mieć ukończone 17 lat), fakt czy jest on członkiem danej społeczności lokalnej, czy przejawia właściwą motywację do udziału w programie, zgadza się przestrzegać jego zasad, ma wystarczające doświadczenia i umiejętności, by pracować z dzieckiem. Osoba kierująca przypadkiem powinna posiadać wiedzę i umiejętności na temat tego: jak zapewnić trwałość związku z dzieckiem uczestniczącym w parze, z kim współpracować w procesie diagnozowania dziecka, gdzie szukać wolontariuszy oraz wszelkiej pomocy i wsparcia dla programu.

Dokonując wyboru wolontariusza, kierujący przypadkiem bierze pod uwagę jego cechy osobowościowe takie jak: umiejętność utrzymywania dłuższego związku, rozsądna elastyczność i tolerancja w nowych sytuacjach społecznych, respektowanie norm społecznych, stabilność umysłu i emocjonalna.

Kim jest starszy brat?

Starszy brat jest dla dziecka przyjacielem, współtowarzyszem, obrońcą, tym, który wspiera. Pomaga mu w nauce, rozwija jego zainteresowania, odwiedza z nim ciekawe miejsca, uczy współpracy i zdrowej komunikacji z otoczeniem, zdrowego stylu życia. Proponuje szeroką i realistyczną ofertę sposobów spędzania wolnego czasu. Wolontariusz nie jest pracownikiem socjalnym (nie ma możliwości ingerowania w życie rodziny, przeprowadzania wywiadów rodzinnych itp.), nie spełnia roli rodzica i czasowego opiekuna.

Każdy wolontariusz przystępujący do pracy z dzieckiem musi zdać sobie sprawę z faktu, że jego obecność nie zmienia automatycznie i diametralnie sytuacji *młodszy brata/siostry* – potrzeba na to czasu i docenienia najdrobniejszych pozytywnych zmian w zachowaniu

dziecka. Wolontariusz powinien również starać się uczyć słuchać, przyglądać się, nie formułować szybkich ocen oraz nie narzucać swoich wartości przekonań.

Etapy realizacji programu

- ☞ Rozpoznanie sytuacji lokalnej – diagnoza problemów i zasobów
- ☞ Wprowadzenie do programu wolontariuszy, dzieci i rodziców
- ☞ Utworzenie pary i podpisanie stosownego kontraktu (określającego m.in. warunki i czas jej funkcjonowania).

- ☞ Sporządzenie realistycznego planu funkcjonowania pary
  - ☞ Opieka nad parą zwłaszcza w sytuacjach kryzysowych
  - ☞ Zakończenie pracy
  - ☞ Prowadzenie dokumentacji
- Rozwiązanie pary jest procesem. Możliwe jest wcześniejsze zerwanie „związku” w sytuacjach gdy:
- ☞ Pomiędzy starszym bratem/siostrą a dzieckiem nie udało się zbudować dobrej, przyjacielskiej relacji
  - ☞ Wolontariusz nie jest w stanie wypełnić swoich zobowiązań
  - ☞ Rodzice dziecka nie wspierają „związku”, nie akceptują wolontariusza
  - ☞ Dziecko nie może się „odnaleźć” w parze
  - ☞ Wolontariusz lub dziecko zmienia miejsce zamieszkania
  - ☞ Para wolontariusz – dziecko nie spełnia swojej roli i nie realizuje celów, dla których została utworzona.

Ewaluacja programu

Program SBSS w Stanach Zjednoczonych był przedmiotem rozległych badań naukowych na początku lat 90. Badania „grupy kontrolnej” dowiodły, że wolontariusz, który jest starannie wybrany i przeszkolony i otrzymuje ciągłe wsparcie ze strony kierującego przypadkiem, rzeczywiście odmienia życie dziecka. Badania pokazują też, że w grupie młodszych braci/siostr w porównaniu z grupą kontrolną: 46 proc. mniej osób używało narkotyków, 27 proc. mniej sięgało po alkohol, 57 proc. mniej chodziło na wagary, 37 proc. mniej powtarzało klase i 25 proc. mniej sięgało po przemoc.

W porównaniu z młodymi ludźmi w „grupie kontrolnej”, młoda osoba korzystająca z usług SBSS wykazywała się lepszym zachowaniem, postawami oraz wywiązywaniem się z obowiązków. Rozwinęła też stosunki wyższej jakości ze swoimi rodzicami i rówieśnikami.

W Polsce nie prowadzono dotychczas szeroko zakrojonej ewaluacji programu, jednak jego stały monitoring pozwala stwierdzić, iż w wielu przypadkach poprawia on jakość emocjonalnego i społecznego funkcjonowania dziecka, jego relacje oraz wyniki w nauce. Wśród osób pozytywnie wyrażających się o nim są m.in. nauczyciele, którzy w codziennej pracy z dzieckiem mogą ocenić, jak wpływa na nie relacja z wolontariuszem i w jakiej mierze jej pozytywne efekty pomagają w poprawie jego sytuacji szkolnej.

*Więcej informacji o programie w wywiadzie z Piotrem Konczewskim (Pomarańczowe Forum – Nasz Gość).

Program Starszy Brat – Starsza Siostra jest finansowany przez Fundację im. S. Batorego. Fundacja prowadzi szkolenia dla jego realizatorów, wyposaża organizację prowadzącą program w niezbędne materiały. Koordynatorem projektu jest p. Piotr Konczewski.
tel. 536 02 44 (45, 46) 0 601 35 75
fax 536 02 20 ,
e-mail: pkonczewski@batory.org.pl
Adres: Fundacja Batorego ul. Sapieżyńska 10a 00-215 Warszawa.

Autorka jest absolwentką studiów filozoficznych UJ, dziennikarzem, laureatką wyróżnienia Stowarzyszenia Dziennikarzy Polskich w konkursie Polskie Pulitery w kategorii „Dylematy” oraz „Dziennikarz w służbie edukacji”.